

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Proměny panoptismu mezi moderní společností
a společností dohledu**

Petr Šrámek

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Proměny panoptismu mezi moderní společností
a společností dohledu**

Petr Šrámek

Vedoucí práce:

Mgr. Martin Švantner, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Rád bych zde poděkoval především vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Martinu Švantneru Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky, ochotu a trpělivost, s kterou se mi věnoval při psaní této práce. Také bych chtěl poděkovat mé rodině za jejich podporu.

Obsah

1	Úvod	1
2	Panoptikon jako klasický model moci	2
2.1)	Raná fáze	2
2.2)	Panoptikon.....	4
2.3)	Chovanec / Dozorce	6
3	Dohled a disciplína	8
3.1)	Počátky disciplinární společnosti.....	8
3.2)	Mor a lepra - dva typy členění urbánního prostoru.....	10
3.3)	Dohled nad veřejným prostorem	12
3.4)	Od člověka k databázi	14
3.5)	Dohled jako sociální třídění	15
4	Veřejný prostor a CCTV technologie	18
4.1)	Veřejný prostor	18
4.1.1)	Život na veřejnosti	20
4.2)	CCTV – městský dozorce.....	21
4.3)	Pravidla městského kamerového sledování v ČR.....	27
5	Městský kamerový systém v Plzni.....	29
5.1)	Představení	29
5.2)	Zjištění	30
6	Závěr.....	34
7	Seznam použité literatury	36
8	Seznam obrázků.....	39
9	Anglické resumé	39

1 Úvod

Stěžejním tématem mé práce bude společenský dohled, který zde budu převážně opírat o teorii panoptismu, která do této tematiky přinesla úplně nové světlo. Jeremy Bentham svoji vizi Panoptikonu koncipoval především jako ideální typ vězeňské budovy, jež by umožnila nepřetržitý dohled nad jeho obyvateli. I když primárně byl tento návrh určen k výstavbě „nových“ věznic, Bentham navrhoval využít jeho síly i v jiných společenských institucích, jako jsou školy, nemocnice či továrny. Nicméně, ke zcela zásadnímu zlomu v pohledu na tento koncept přichází až s myšlením Michela Foucaulta, který Panoptikon pojímá jako model, skrze který nám představuje, jak funguje moc ve společnosti, čímž pokládá základní kámen pozdějším studiím dohledu.

Toto téma jsem si zvolil zejména proto, že společenský dohled se stal téměř samozřejmou součástí každé pozdně moderní společnosti. S rozvojem nových technologií, se lidé čím dál tím více stávají viditelnými, klasifikovatelnými a kontrolovatelnými. Zatímco soukromí lidí se redukuje na domácí prostředí a to s tím, že i tam jsme skrze naše technologické „miláčky“ sledováni. Já se však ve své práci nebudu zabývat technologiemi, jako jsou mobilní telefony, internet či webové kamery, ale zaměřím se převážně na kamerové systémy, jež jsou součástí našich měst.

Rozhodl jsem se tak svoji práci rozdělit do dvou částí. První část se skládá z první a druhé kapitoly, v nichž se zabývám klasickým pojetím Panoptikonu a jeho následným vlivem na teorii dohledu. Zde vycházím především z prací Michela Foucaulta, Jeremy Benthama a Davida Lyona. V druhé části mé práce, tedy v kapitolách tři a čtyři se následně zaměřuji na veřejný prostor našich měst a na všudy přítomné kamerové systémy, kde čerpám z řady prací od zahraničních i českých sociologů. A i když je má práce teoretická, pokusím se tato zjištění posléze ilustrovat mnou realizovaným výzkumem městských kamerových systémů v Plzni.

Mým cílem zde tak bude, pomocí kompilačně-kritické reflexe základních teoretických přístupů, která je posléze ilustrována „neúspěšným“ výzkumem, představit jeden z možných pohledů na společenský dohled a teorii panoptismu, jako na něco, jenž formuje nejen naši společnost, ale i nás samotné. Též se pokusím poukázat na to, že nové technologie, které nám mají napomoci ke spokojenějšímu a bezpečnějšímu životu, mají i své stinné stránky. Zde se převážně zaměřím na kamerové systémy v ulicích našich měst.

2 Panoptikon jako klasický model moci

2.1) Raná fáze

Na úplném začátku, ještě než se začneme věnovat samotnému Panoptikonu a panoptismu¹, je třeba se zaměřit na zlom v trestání, ke kterému došlo v průběhu 18. a 19. století, jež otevřelo prostor novým myšlenkám zabývajících se nápravou jedince na místě jeho popravu. Jak uvádí Michel Foucault v první kapitole své knihy *Dohlížet a trestat*, v 18. století se formy moci zaměřovaly na lidské tělo, které se stalo centrem pozornosti. Za jakýkoliv prohřešek či provinění vůči společnosti, byla na jedinci uplatňována moc skrze mučení či jiné formy fyzických trestů a mnohdy to končilo i veřejnými popravami. Jasný příklad těchto praktik Foucault dokládá na mučení královraha Damiense:²

Damiens byl odsouzen 2. Března 1757 k „veřejnému pokání před hlavní branou Chrámu v Paříži“, kam byl „přivezen v popravčí káře, nahý, jen v košili,

¹ Panoptismus je sociální teorie vycházející z architektonického modelu Panoptikonu.

² Robert-François Damiens (1715-1757) se narodil nedaleko Calais ve Francii. Po řadě pracovních neúspěších se vydal do Paříže, kde se roku 1756 stal majordomem u vlivného diplomata, který musel odjet na služební cestu do St. Peterburgu. Ve stejné době se však Damiens začal zajímat o otázku Jansenistů, odkud pramenila jeho zášť ke králi Ludvíkovi XV., jenž vyústila až k jeho činu – 5. ledna 1757, když Ludvík XV. vystupoval ve Versailles ze svého kočáru, Damiens k němu přistoupil a bodl jej kapesním nožem. I když se Ludvíkovi XV. v podstatě nic nestalo, byl označen za královraha a odsouzen k trestu nejvyššímu. [Linné ed.by Petry 2001: 388]

drže hořící voskovou pochodeň o váze dvou liber“, dále „v řečené káře vezen na náměstí Gréve a na popravišti, které tu bylo uchystáno, jeho tělo bylo na prsou, pažích, stehnech a lýtkách trháno kleštěmi, jeho pravá ruka držící onu dýku, jíž spáchal řečenou královraždu, byla pálena vřelou sírou a do míst, kde bylo jeho tělo trháno kleštěmi, bylo lito zároveň roztavené olovo, vroucí olej, horká smůla, roztavený vosk a síra a poté bylo jeho tělo vlečeno a roztrháno tahem čtvera koní a jeho údy i trup spáleny v ohni, rozdrceny na popel a tento popel posléze rozprášen byl ve větru.“ [Foucault 2000: 33]

Nicméně, o tři čtvrtě století později, na konci 18. století a na začátku 19. století, pod vlivem humanizace mizí pojmání těla jako hlavního terče trestních represí a je nahrazeno nápravnými charaktery trestu [Foucault 2000: 39]. Trestání jakožto divadelní představení postupně ustupuje do pozadí a začínají se uplatňovat formy moci prostřednictvím soudních procesů či administrativy [Foucault 2000: 39]. Do popředí se tak na místo fyzického trestání začíná dostávat jedincova náprava a snaha vytvořit disciplinovaného a konformního člena společnosti.³

Tento obrat v trestání následně vedl ke vzniku vězení, jakožto specifické moderní instituce. Nové instituce, která měla za cíl izolovat odsouzeného od vnějšího světa a provést jeho celkovou nápravu [Foucault 2000: 326-27]. Téměř ve stejném období se začíná objevovat teorie, že by i architektura měla projít jakousi změnou a brát v potaz širší ekonomické a politické cíle tak, aby se zefektivnila požadovaná náprava jedince.⁴ Kdy se centrem pozornosti stává jedinec v prostoru, ve kterém může být neustále sledován či kontrolován. Z tohoto hlediska by byl ideálem uzavřený, současně maximálně diferencovaný a přehledný prostor, ve kterém jsou jedinci připoutaní a koncentrování na jednom místě, kde by byly jejich sebemenší pohyby z libovolné pozice kontrolované, kde by byly i ty zdánlivě nejbezdůležitější

³ Více viz: [Foucault 2000: 36-38]

⁴ Více viz: [Bentham 1791]

události registrované, a kde by se dohled vykonával nenápadně, téměř neviditelně a nepřetržitě [Buraj 2000: 112]. Přesně těmto požadavkům odpovídá právě architektonický model vězení z 18. století, známý jako Panoptikon, jejímž otcem je britský právník, teoretik a filosof Jeremy Bentham.

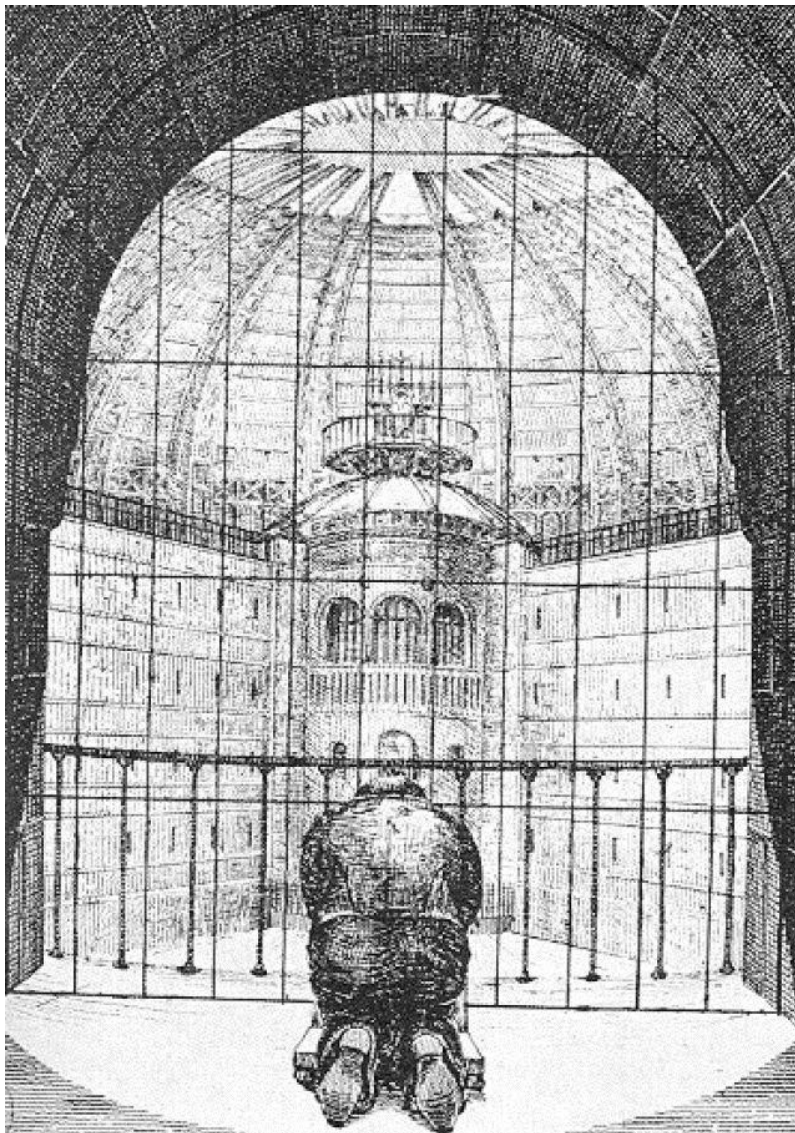
2.2) Panoptikon

Ve své podstatě je Panoptikon kruhová stavba, po jejímž obvodu jsou rozesety jednotlivé „buňky“ (cely) a v samotném středu budovy stojí centrální věž, ze které je možno dílčí buňky sledovat. Každá buňka má na vnější straně obvodu okno, čímž se dovnitř dostává světlo a prosvětlí tak celý prostor buňky. Z vnitřní strany jsou poté mříže, které dozorcí v centrální věži umožňují nahlédnout do celého prostoru buňky a kontrolovat tak každý vězňův pohyb. Navíc jsou tyto buňky od sebe vzájemně odděleny tak, aby zamezily jakékoliv komunikaci mezi vězni. Na oknech centrální věže jsou umístěny žaluzie, aby nebylo vidět, zda a kam se momentálně dohlízející dívá [Bentham 1995: 5-6]. Tento koncept zcela převrací princip vězení, nebo spíše jeho tři funkce – uzavřít, zbavit světla, skrýt. Zachovává jen tu první a potlačuje druhé dvě. To je zcela zásadní, protože plné světlo a pohled dozorce uzavírá lépe než temnota, která koneckonců ochraňuje. Jak Foucault dodává: „Viditelnost je past.“ [Foucault 2000: 281]

Z toho plyne hlavní účinek Panoptikonu: zavést u vězněného vědomý a nepřetržitý stav viditelnosti, který zajišťuje automatické fungování moci. Způsobit, aby dohlížení bylo permanentní ve svých účincích, byť by bylo nesoustavné ve své činnosti, aby dokonalost moci vedla k tomu, že aktuálnost jejího vykonávání bude zbytečná, aby byl tento architektonický aparát strojem, který by vytvářel a udržoval mocenské vztahy nezávisle na tom, kdo je vykonává, zkrátka aby věznění byli chyceni v situaci působení moci, jejímiž nositeli by byli sami [Foucault 2000: 282]. Základem všeho je tedy to, že moc musí být viditelná, ale zároveň neověřitelná. Jedinec v cele si musí

uvědomovat, že je sledován, ale není schopen ověřit, zdali tomu tak je. Panoptikon je strojem na disociaci páru vidět – být viděn: v kruhu po okraji je člověk naprosto viditelný, aniž by cokoli viděl, naopak v centrální věži vidí vše, aniž by mohl být jakkoli viděn [Foucault 2000: 283].

Myšlenka takové budovy, umožňující úplnou viditelnost a kontrolu, vyvolává pocit, že není kam utéct a kam se schovat [Simon 2005: 3]. Jedinec je zcela odkázán fungování moci, kde není zapotřebí jakékoli hrubé síly či násilí. Stává se tak sám sobě dozorcem (obr. 1).

Obrázek 1 – Vězněný modlící se ve své cele před centrální dohlížejí věží, Foucault, Michel. 2000. Dohlížet a trestat, str. 17

2.3) Chovanec / Dozorce

Ostatně ani Benthamova vize užití Panoptikonu, nesloužila výhradně jen k nápravě vězňů ve věznicích, ale i k léčbě pacientů, výuce školáků, věznění duševně nemocných či k dohledu nad pracovníky v manufakturách [Bentham 1995: 31-43]. Kdy bez použití násilí můžeme donutit odsouzeného k dobrému chování, blázna ke klidu, dělníka k práci, školáka k píli při učení a nemocného k poslušnosti příkazů [Foucault 2000: 284]. Stejně tak, lze Panoptikon využít jako laboratoř, kdy dohlízející může sledovat či provádět experimenty nad obyvateli Panoptikonu a s naprostou jistotou analyzovat transformace (viz výše zmíněné), jakých lze u lidí dosáhnout [Foucault 2000: 285-87].

Vždy tu tak máme dva aktéry – sledovaného a dohlízejícího. Dva rozdílné příběhy o vztazích dozoru, kontroly a nadvlády. První z nich je o tom, co se děje s osobou v buňce (vězeň, pacient, pracovník, student) a v druhém, co utváří nadřízený (dozorce, lékař, šéf, profesor) nebo inspektor v „pomyslné“ centrální věži. Jedinec (chovanec) tváří v tvář bojuje s nejistotou, zda je sledován, a za určitý čas začne sledovat sám sebe. To znamená, že se chová, jako by ho někdo sledoval, a proto dává pozor, aby na sebe nepřilákal zlobu pozorovatele [Simon 2005: 5]. Pro Foucaultovu verzi Benthamova plánu je důležité, že si chovanec internalizuje dohled vedoucího i přes jakékoliv známky jeho přítomnosti [Simon 2005: 6]. Zatímco v centrální věži může ředitel špehovat nejen jednotlivé jedince, ale i zaměstnance, kteří jsou mu podřízeni: ošetřovatele, lékaře, mistry, učitele, dozorce, bude je moci nepřetržitě posuzovat, modifikovat jejich chování či ukládat jim metody, které považuje za nejlepší. Nicméně, i on sám může být snadno pozorován, prostřednictvím inspektora, který se nečekaně objeví v centru Panoptikonu, jež jedním mrknutím oka může posoudit, jak celé zařízení funguje [Foucault 2000: 286]. Zde je zřejmé, že panoptický stroj uplatňuje svoji moc na všechny jedince, jež se pohybují v jeho prostoru, jen v různé míře intenzity a efektivnosti. U všech obyvatel Panoptikonu se však rodí myšlenka nejistoty

a jisté známky disciplinace, kdy striktně dodržují normy a hodnoty odpovídající danému místu, tak aby na svou osobu nelákali příliš mnoho pozornosti.

Nicméně, jak zde již v této kapitole zaznělo (ods.1), Panoptikon může také sloužit jako laboratoř a tak dohlížitelé umožňuje sbírat a měřit data, roztřídit a klasifikovat jedince a tím tak postupem času dosahovat stále lepších výsledků. Neustálý posun ve vývoji, je typický pro naši společnost, již od dob vrcholného novověku. Panoptikon bychom tedy neměli chápat jen jako jakousi uzavřenou instituci či geniální příklad architektury, ale stává se z něj diagram, který prostupuje celou společností [Foucault 2000: 290]. Nebo jak Foucault píše:

„Panoptikon nesmí být chápán jako snová budova. Je to diagram mechanismu moci redukovaný na jeho ideální formu, který umožňuje i přes snížení mocenských prostředků, znásobit počet těch, nad nimiž je moc vykonávána.“ [Foucault, 2000: 287-88]

Tento fenomén je podnícen, právě příchodem nových disciplinárních technologií, které konceptu Panoptikonu otevírají dveře do celé společnosti. Kde se lidé ocitají pod dohledem stejně jako jedinci pod zámkem, za zdmi nápravných institucí. Michel Foucault uvažoval o Panoptikonu, jako o něčem, skrze co lze popsat a vysvětlit základní principy moderní „disciplinární“ společnosti, ve které je každý jedinec podroben dohledu. Kdy se jistým způsobem z občana stává „chovanec“. Panoptikon tedy můžeme vnímat jako prostředek, pomocí něhož lze definovat mocenské vztahy, pokud jde o každodenní život lidí. Kdy ti nahoře se stávají dohlížejíci, jež stanovují normy a lidé dole ti sledovaní, kteří za neuposlechnutí či porušení norem bývají sankciovaní [Simon 2005: 9].

3 Dohled a disciplína

3.1) Počátky disciplinární společnosti

Vrátíme-li se zpět ke konci 18. a začátku 19. století, kdy se představa trestání mění a začínají se uplatňovat výchovná opatření nad proviněnými. Můžeme spolu s tímto zlomem pozorovat vznik nového termínu, kterým je disciplína jedince.⁵ Jedinci již nejsou mučeni a věšeni na náměstích, ale jsou posíláni do nově vzniklých institucí, kde jsou podrobni neustálé kontrole a jasně stanovenému řádu. Do popředí se tak dostává trestání lidské duše, místo těla. Trestání těla se ukázalo být neefektivní, lepší je vytvořit jedince, kteří budou konformní vůči společenskému řádu. Aby toto bylo možné, musí nastoupit trest, jenž působí v hloubce: na srdce, na myšlení, na vůli, na hnutí mysli. Tedy, že trest by měl zasáhnout spíše duši než tělo [Foucault 2000: 49]. Jak Foucault posléze dodává:

„Duše“ obývá tělo člověka a přivádí jej k existenci, která je sama jen součástí ovládnutí, jež praktikuje moc na těle. Duše je účinkem a nástrojem politické anatomie, duše je vězením těla.“ [Foucault 2000: 65]

Jedincovým trestem se tak stává izolace od většinové společnosti a podrobení se celodennímu rozvrhu jeho činností. Vláda tak uplatňuje svoji moc nad jedincovou osobní svobodou a časem, může určovat jeho dobu bdění a spánku, aktivity a odpočinku, počet jídel a dobu jejich trvání, kvalitu a množství stravy, povahu a produkt jeho práce, čas modlitby, užívání řeči a takřka samotného myšlení. Tato snaha převýchovy se zkrátka zmocňuje naprosto celého člověka, všech jeho fyzických i morálních schopností [Foucault 2000: 326]. Tato celková náprava umožňující pečlivou kontrolu tělesných činností, které zajišťují nepřetržité podrobování jeho sil a uvádějí je do vztahu poslušnosti - užitečnosti, můžeme nazvat disciplínou. Disciplína se

⁵ Tématu zrodu disciplíny se Michel Foucault věnuje v třetí části své knihy *Dohlížet a trestat*.

tak stala obecnou formou ovládní. Zároveň tak disciplína vyrábí podřízená a vycvičená těla, těla „poslušná“ [Foucault 2000: 201-2].

Je zde tedy patrné, jak se proměňoval přístup k odsouzenému a jakými proměnami prošlo vězeňství a trestní systém na přelomu 18. a 19. století. Kdy je zacházeno s tělem odsouzeného, které je podrobováno disciplinární moci tak, že vzniká nová „politická ekonomie těla.“ Díky tomu se i přizpůsobilo koncipování moderních vězeňských systémů vycházejících principiálně z představy, že procedury výcviku těla zanechávají v jedinci stopy, které se proměňují v soustavy návyků umožňujících po dostatečném osvojení pobyt jedince ve společnosti [Kořa 2015: 140-41]. V zásadě, se tak každý jedinec, musí naučit být tím „poslušným jedincem.“

Michel Foucault, téma disciplinace dále rozšiřuje v rámci úvah o bio-moci, v níž se disciplinární moc zajímá o lidský druh, jako takový, a též se zaměřuje na jedincovo tělo. Avšak, nikoli jako na prostředek reprodukce, ale jako na objekt manipulace, kdy je právě hlavním účelem disciplinární moci vytvořit člověka, s nímž se dá zacházet jako s „poslušným tělem.“ Nicméně, toto poslušné tělo musí být také tělem produktivním [Dreyfus, Rabinow 2010: 214]. Technologie disciplíny se rozvíjela a zdokonalovala nejen ve věznicích, ale i v dílnách, kasárnách, nemocnicích či školách. Každá z těchto institucí měla za cíl „společně zvyšovat přínos a poslušnost“ jedinců i národů. Dle Foucaulta, tak disciplinární technologie umožnily růst, rozmach a triumf kapitalismu, jakožto ekonomického podniku. Bez přísunu disciplinarizovaných a řádných jedinců do mašinerie výroby by nové požadavky kapitalismu vyšly naplano [Dreyfus, Rabinow 2010: 214-15]. Je tedy zřejmé, že aby společnost fungovala a dále se rozvíjela, jsou zapotřebí schopný a konformní jedinci, jež budou jednat v zájmu kapitalistických hodnot a ne naopak.

3.2) Mor a lepra - dva typy členění urbánního prostoru

Podobnými, ne-li stejnými disciplinárními a prostorově mocenskými rysy se vyznačovaly i novověké modely měst ze 17. století, jenž byly zasaženy morem či leprou. Bylo-li město nakažené morem, bylo nutné zavést přísné prostorové rozčlenění, jež zasahovalo celé město i jeho obyvatele. Jedinci nemohli opustit svůj domov, museli dodržovat stanovené normy a řádně se hlásit syndikům u svého okna. Celý tento systém dohledu se opírá o permanentní registraci, kdy každý pohyb jedince je zaznamenán a získané informace jsou následně předány příslušným osobám (institucím) [Foucault 2000: 275-6]. Tento uzavřený, rozčleněný, ve všech svých bodech kontrolovaný prostor, kde jsou jednotlivci vsazeni na vymezené místo, kde jsou kontrolovány i ty nejmenší pohyby, kde jsou všechny události zaznamenávány, kde centrum a periferii propojuje nepřetržitá činnost zapisování, kde moc působí nerozděleně podle souvislého hierarchického schématu, kde je každý jedinec neustále vyhledáván, zkoušen a distribuován v prostředí živých, nemocných a mrtvých. To vše utváří kompaktní model disciplinárního dispozitivu (soubor praktik, instituce, zákony, normy, předpisy) [Foucault, 2000: 277-78].

Zatímco mor vytvářel praktiky rozčlenění a sen o disciplinární společnosti, město nakažené leprou podněcovalo vznik rituálu vyloučení, kdy je jedinec odsunut na okraj města a následně ponechán svému osudu, čímž se utvářel sen o čistém společenství [Foucault 2000: 279]. Kněží tento exil malomocným obhajovali Božím rozhodnutím, byl chápán jako správná věc, neboť opuštěnost je pro malomocného spása a vyobcování je pro něj jen jiná možnost přijetí svátosti. Ač lepra jako nemoc zanikla či malomocný skoro vymizeli z paměti, struktury vyobcování zůstávají. Jen roli malomocných převzali chudí, tuláci, provinilci a blázni, jakou spásu má toto vyobcování přinést jak jim, tak těm, kdo je vyobcovávají [Foucault 1994: 8].

Mor a lepra jsou dva způsoby, jak vykonávat moc nad lidmi, jak kontrolovat vztahy mezi nimi, jak rozplétat jejich nebezpečné svazky [Foucault 2000: 279]. Nicméně, jak Foucault uvádí, se tyto dvě schémata v průběhu 19. století začínají prolínat, a na prostor vyloučení, jehož symbolickým obyvatelstvem byli malomocní, aplikovalo techniku moci patřící k disciplinárnímu rozčlenění [Foucault 2000: 279-80]. Tento způsob nakládání s onemocněnými není „masivní“ dělení mezi jedním souborem lidí a druhým, ale spíše se týká separace, individualizace, intenzifikace, rozvětvení moci či organizace dozoru a kontroly [Elden 2003: 243]. Existence celého tohoto souboru technik a institucí, které mají za úkol poměřovat, kontrolovat a napravovat nenormální, vede k fungování disciplinárních dispozitivů [Foucault 2000: 280].

Lze tedy říci, „že chceme-li, aby ve společnosti panoval klid a pořádek, je třeba nějakého přísného rozdělení a řádu, jenž slouží jako „koleje“ pro každodenní život lidí. Nýbrž, stejně jako mají jedinci vyčleněné své místo v městě nakaženém morem, mají jedinci své místo určené i v dnešní společnosti, kdy jako prostředek kontroly a dohledatelnosti osoby slouží občanské průkazy či místo trvalého bydliště. Adresa bydliště, též záleží na jedincově původu, barvy pleti nebo socioekonomickém statusu, kdy tyto proměnné v sobě nesou základ sociálního vyloučení, jež představovala lepra. Jedinci, kteří nemají dostatečný kapitál nebo jsou nějak jinak marginalizovaní, bývají často odsunuti z center na okraj našich měst a v krajních případech i uvězněni v patřičných institucích, aby nepohoršovali své okolí. Nicméně toto samotné rozdělení nestačí, je třeba i dalších opatření a uplatnění moci, aby společnost fungovala.“

3.3) Dohled nad veřejným prostorem

Veřejný prostor, převážně ten městský je charakteristický jistou formou dohledu. Existuje zde řada institucí, které tento prostor spravují a různými formami omezení určují jaké jednání je žádané, a jaké naopak nežádoucí. Prostřednictvím čehož uplatňuje moc nad svými občany. Dochází tak k vytvoření disciplinární společnosti po vzoru města nakaženého morem a panoptické moci. Avšak, nabízí se otázka, zda je tento koncept tím správným řešením k vytvoření správně fungující společnosti.

Slovy Michela Foucaulta: „Jeremy Bentham vynalezl technologii moci určenou k řešení problému dohledu.“ Kdy myšlenka kamerového dohledu je téměř doslovně stejná, je to technologické řešení navržené tak, aby vyřešilo problém dohledu v městském prostředí [Koskela 2003: 293]. Lidé jsou tak pod dohledem, stejně jako v Panoptikonu – jsou viděni, ale neví kdy, kým a zda vůbec jsou pod kontrolou. Na základě toho můžeme tvrdit, že prostřednictvím kamer, byla panoptická moc technologicky a elektronicky rozšířena do našich měst a v podstatě se tak stala jakýmsi obrovskými Panoptikony [Koskela 2003: 293].

Na druhou stranu, nemusí být teorie Panoptikonu tou nejlepší metaforou pro použití v analýze současného dohledu. Při analýze paralelismu a rozdílů panoptické praxe a současných měst, je důležité uvědomit si, že městský prostor je mnohem složitější, než pojetí prostoru v interpretacích věznice, dle Foucaulta [Koskela 2003: 297]. Populace většiny městských ulic je mnohem rozmanitější a odlišná od představy Panoptikonu, jejich znalost prostředí se mění spolu s pochopením toho, co se počítá za konformní jednání a přítomnost „dohlížitele“ je převážně rozeznatelná. Z toho vyplývá, že čím více občané vědí, kde jsou kamerové systémy nainstalované, a to co se považuje za vhodné behaviorální chování, tím více jedinec může předstírat svoji konformitu s normami v zorném poli kamery [Simon 2005: 8].

V městském prostoru, mohou být lidé někdy obrazně uvězněni, ale přesto nejsou pod izolací, nýbrž právě naopak, město je prostor nekonečných setkání a plné rozmanitosti. [Koskela 2003: 298]. Jedinci do města mohou dle libosti přicházet a odcházet, což je v rozporu s klasickým modelem Panoptikonu, který je vystavěn na uzavřeném prostoru a omezeném pohybu jedince či neustálé viditelnosti a kontrole [Simon 2005: 9]. Jakmile jsou tedy vězeňské zdi pryč, systém se stává obtížněji zvládnutelný a my se již nesnažíme o nápravu jedince, ale spíše o jeho kontrolu [Simon 2005: 14-15]. Podobné tvrzení zastává i Gilles Deleuze, jenž ve svém díle *Postskriptum ke společnosti kontroly* uvádí, že uzavřené instituce se po 2. světové válce nacházejí ve všeobecné krizi, kdy nemá smysl neustále reformovat školy, továrny, vězení či armády, když každý ví, že tyto instituce jsou dříve nebo později odbyté a jsou to společnosti kontroly, které nahrazují společnosti disciplinární [Deleuze 1992: 4].

Došlo tak k posunu od disciplinární společnosti ke společnosti kontroly, která odkazuje k posunu dohledu od těla jedince k databázím, ve kterých se vytváří naše „digitální reprezentace těla.“ Co dělá samotné databáze odlišné od našich skutečných já, je, že databáze jsou snadno přístupné, pozorovatelné, zvládnutelné a předvídatelné, více než jsme my. Databáze tak v zásadě skutečně splňují Benthamův a Foucaultův ideál dohledu lépe, než disciplinované orgány Panoptikonu [Simon 2005: 16]. Dostáváme se tak ke schématu super panoptikonu, které nelze považovat za tradiční schéma dohledu, kdy se na nás nikdo nedívá a my nevnímáme sami sebe jako sledovaného. Prostě se staráme o své věci, zatímco se databáze o naší osobě samy sestavují, kontrolují a vyhodnocují [Simon 2005: 17]. Databáze nás tak doslova samy produkují.

3.4) Od člověka k databázi

Nicméně společenský život každého jedince se skládá z dvou rovin. První z nich je veřejná sféra, která je sdílená, viditelná. Veřejný život se v ní řídí společenskými normami, pravidly a hodnotami. Druhou sférou je pak sféra soukromá. Je to uzavřená a intimní oblast společenského života, ovlivňující osobní identitu jedince. Není zcela řízena společensky danými normami, jedinec si vytváří i své vlastní, je to prostor, který si vytváříme dle své svobodné vůle. Nicméně, v moderní společnosti je tato sféra prostoupena různorodými formami masmédií a komunikacemi [Slater 2013: 150]. Je tedy otázkou, co dnes můžeme považovat za soukromí.⁶ Když s příchodem rozvoje technologií a masové komunikace jsme čím dál tím více sledováni na každém našem kroku prostřednictvím mobilních telefonů, webových kamer, platebních karet, kamerových systémů či užíváním internetu [Lyon 2002: 2-3]. Právě díky těmto mediálním technologiím se hranice mezi soukromou a veřejnou sférou v současné době smazává.

Je tedy pochopitelné, že staré způsoby dohledu, kdy ve společnosti převládal jen dohled člověka nad člověkem, jsou nahrazovány novějšími a rychlejšími počítačovými a síťovými systémy, které umožňují spolehlivější sběr dat, které se ukládají do jednotlivých databází. Pozornost je především věnována osobním údajům, které jsou sledovány, zaznamenány, kontrolovány, uloženy a v krátkosti zpracovány mnoha různými způsoby [Lyon 2002: 1-2]. Vyhledávací databáze se tak stali klíčovými hráči na poli dnešního dohledu. Jde o to, že rychlý a snadný přístup k bohatším zdrojům informací o jednotlivcích či celé populaci se jeví jako nejlepší způsob, jak kontrolovat a sledovat chování osob a předvídat tak potenciální rizika [Lyon 2003: 14].

Zcela zásadní na rozmanitost a vývoj v celé řadě oblastí, týkajících se technologií dohledu ve světě, měly teroristické útoky z 11. září 2001, které se uskutečnily v New Yorku a Washingtonu [Hier 2003: 410]. Technologie jako

⁶ Více viz: [Habermas 2000]

biometrie těla, internetové sledovací systémy, informační databáze, CCTV monitorování⁷ atd., se nejenže dostaly do centra pozornosti u bezpečnostních státních institucí, ale staly se tak běžnou součástí každodenního života a kultury občanů [Simon 2005: 1]. Dohled se tak stal charakteristickým rysem každodenního života, v práci, doma i na cestách [Lyon 2003: 13].

Novým fenoménem se tak stala „občanská“ viditelnost. Viditelnost je to, co vede jedince k disciplinování jeho chování. Nabytí vědomí, že je sledován umožňuje nepřetržité uplatnění moci nad jeho osobou [Yar 2003: 261]. V ideální podobě se tak jedinec stává konformním bez použití hrubé síly. Právě absence síly, vytváří sílu naší doby [Koskela 2003: 303]. Kdy jedinec může být sledován či kontrolován osobou z druhé strany planety, bez sebemenšího omezení a to tak, aniž by si toho byl vědom. Jinak řečeno, moderní „moc je tolerovaná jen za podmínky, že významnou část sebe samé maskuje. Její úspěch je přímo úměrný tomu, nakolik se jí daří skrývat své mechanismy.“ [Dreyfus, Rabinow 2010: 213]

3.5) Dohled jako sociální třídění

Nejenže nové informační technologie učinily každodenní činnosti a komunikaci viditelnými, jako nikdy předtím, ale umožnila též třídit osoby do společenských tříd, příjmových kategorií nebo vyhodnocovat pravděpodobnost spáchání trestného činu. V každém případě je hlavním cílem získat osobní údaje pro klasifikaci osob, které nám pomůžou určit potenciální riziko [Lyon 2002: 3]. Každodenní dohled tak stále více závisí na vyhledávacích databázích, které v kombinaci s dalšími technologiemi umožňují sociální třídění.⁸ Monitorovací systémy získávají osobní i skupinové údaje, díky jimž můžeme třídit lidi a populace podle různých kritérií, čímž by se mělo docílit větší efektivity dohledu. Pokud dozor jako sociální třídění roste, není to jen

⁷ CCTV neboli Closed Circuit Television se běžně překládají do českého jazyka jako uzavřené televizní okruhy, kterými se budu více věnovat níže (kap. 4.2, odst. 2).

⁸ Převzato z anglického slovního spojení: social sorting.

proto, že některé nové technologie se stávají dostupnější, ale spíše jsou tyto zařízení vyhledávány vzhledem k rostoucímu počtu vnímaných a skutečných rizik. Z čehož pramení touha řídit a mít pod kontrolou celou populaci [Lyon 2003: 20].

Vedle klasických prostředků sociální kontroly, jako jsou kamerové systémy a policejní jednotky, se v městských veřejných prostorech objevují jako prostředky sociální kontroly legislativní nástroje, především ve formě místních vyhlášek. Jde často o iniciativu zaměřenou na specifickou skupinu nebo specifický druh činnosti: žebrání, spaní na veřejnosti, pití alkoholu atd. [Pospěch 2013: 90]. Jedinec, který poruší pravidla stanovená vyhláškou a je při tom zachycen mechanismy dohledu, může být z daného prostoru vyloučen. Ve veřejném prostoru současných měst, která postrádají možnost vyhnat nežádoucí elementy za městské hradby, jde zpravidla o kombinaci dvou postupů. V prvním případě jde o právní vymezení hranic přípustné prostřednictvím městských vyhlášek, tedy o exkluzi jednotlivých druhů jednání. Druhý postup vymezuje fyzické hranice prostoru, který má být regulován. Narušitelé pořádku potom mohou být exkludováni mimo hranice takto vytyčené oblasti [Pospěch 2013: 90].

Lze tak tyto formy exkluze popsat jako snahu o sanitizaci, či respektive purifikaci veřejného prostoru [Pospěch 2013: 90]. Kdy rutinní sledování městského prostoru má za cíl zajistit vyloučení kriminálních či deviantních žvlů z center měst. Dohled se tak převážně zaměřuje na jedince či skupinu osob, jejichž vzhled je interpretován jako jaksi deviantní. Dohled se tak doslova používá k „dezinfekci“ městského prostoru a vyloučení tak těch „ostatních“, deviantních jedinců, jako jsou opilci, bezdomovci, narkomani, prostitutky atd. Viditelnost tak nepřímou pomáhá zajistit společenskou čistotu a podporuje udržitelnost čistého sociálního prostoru [Koskela 2003: 298].

Nicméně dohled též reprodukuje i stereotypy, když se řídí sociálními charakteristikami jedince, jako je rasa, socioekonomický status nebo pohlaví

[Lyon 2003: 16]. Kdy se dohled zaměřuje více na mladé muže černé pleti či lidi, jenž působí špinavým či otrhaným dojmem, bez řádného důvodu [Carli 2008: 12]. Nepodporuje to tedy jen stereotypy, ale také nesnášenlivé a rasistický postoje, kdy být černým v bílé populaci zajišťuje vyšší míru kontroly. Stephen Graham říká, že tyto způsoby odrážejí nebezpečné úrovně moci, vycházející z automatizovaných, algoritmických a neviditelných systémů sociální kontroly, které mohou způsobit více škody než užitku některým osobám. Jedinci jsou tak stigmatizováni a vyloučeni z některých veřejných prostor díky své geografické poloze, etnicitě či sociálnímu postavení v zájmu kapitalistických motivů [Graham 2002, cit. podle Carli 2008: 12]. Jedinci jsou tak děleni do dvou kategorií – konformní a nekonformní. Jedinci, kteří svým vzhledem nebo chováním vybočují z většinové společnosti, tak bývají vyloučeni, aby se lidé, jež konformní jsou, cítili v bezpečí a nebyli tak obtěžováni jedinci nekonformními.

Měl-li bych shrnout tuto kapitolu, řekl bych, že společenský dohled v rozmezí posledních čtyř století prošel jistou změnou, zatímco v 18. a 19. století šlo převážně o dohled jedince nad jedincem, kde se uplatňovaly disciplinární metody moci, dnes můžeme mluvit o celospolečenské kontrole, poněvadž prostřednictvím nově vynalezených technologií se otevírají možnosti, které dříve nebyli možné. Počítačové sítě a informační databáze nám dovolují sledovat a kontrolovat mnohem větší množství lidí, rychlejším a efektivnějším způsobem, než jak tomu bylo dřív. A i když se již tyto technologie nesnaží o nápravu jedinců, jistým způsobem stále dohlíží nad jejich poslušností. Nejenže, stejně jako v Panoptikonu je jejich hlavním cílem dosáhnout neustálé viditelnosti u jedinců, zachovávají si i typický panoptický odstup, kdy jedinci nevědí kdy, kým a zdali vůbec jsou sledováni.⁹ Přestože má být tato viditelnost zárukou bezpečnosti, tak nepřímo zasahuje do našich

⁹ Viditelnost i tento odstup, lze dnes považovat za odkaz panoptické teorie, který přetrvává a je aktuálním tématem dnešní doby.

soukromých životů a mnohdy může i reprodukovat společenské problémy, jako je rasismus či marginalizace osob.

4 Veřejný prostor a CCTV technologie

4.1) Veřejný prostor

V předchozí kapitole jsem psal o dohledu, disciplíně či sociální kontrole a jakým způsobem se proměňovaly v čase. Nicméně všechny tři mají jedno společné a tím je veřejný prostor, ve kterém uplatňují své vlivy za pomoci kamerových systémů, policistů, městských vyhlášek a různých nařízení. Stejně tak v sobě veřejný prostor uchovává prvky sociální exkluze, nerovnoměrně rozdělené mocenské vztahy a snahy o vytvoření disciplinární a čisté společnosti. Veřejný prostor nepodléhá jen těmto faktorům, ale působí na něj i další vlivy, jako je privatizace a globalizace, pod jejíž tíhou se veřejný prostor¹⁰ též proměňuje.

Veřejný prostor je nejčastěji chápán, jako prostor, do něž mají všichni členové společnosti za normálních okolností zákonný přístup bez jakýchkoliv omezení [Pospěch 2013: 77]. Historicky je veřejný prostor popisován jako „otevřený prostor“, do něhož můžeme zahrnout - ulice, parky, rekreační oblasti, náměstí a další veřejně vlastněné a řízené venkovní prostory [Tonnelat 2010: 1]. Dnes je demokratická povaha těchto přirozených městských prostředí ohrožena zásahy soukromých ekonomických zájmů zvenčí [Pospěch 2013: 76]. Benarjee doslova mluví o úpadku veřejné sféry, jenž spojuje s procesem privatizace a poklesem zdvořilosti a slušnosti ve veřejných prostorách – graffiti, smetí, vandalství či bezdomovectví [Benarjee 2001: 12].

¹⁰ Veřejný prostor, bude v mé práci pojímán jako prostor čistě městský.

Vzniká zde, tak představa, že městský veřejný prostor je ohrožen privatizací, definovanou jako přechod pod soukromou neoliberální správou nikým neregulovaných privátních aktérů. Symbolem tohoto vývoje se tak stávají předměstská obchodní centra, jimž byl propůjčen status veřejného prostranství, na základě toho, že je do nich veřejnost přizvána [Pospěch 2013: 76-79]. V těchto pseudo veřejných prostranství, ale působí jisté opatření stanovené vlastníkem. Vlastník tak má všechny zákonné pravomoci k tomu, aby byly některé osoby vyloučeny z těchto prostor, které jsou často vymezeny neviditelnými vlastnickými hranicemi. Veřejnost je vítána, jen pokud jsou příznivci obchodů a restaurací, administrativní pracovníci nebo klienti podniků umístěných v areálu [Banerjee 2001: 12].

Podobné vymezení bylo využito i v řecké agoře a římském fóru, které byly přijaty jako ideální modely veřejných arén, kde jsou projednávány veřejné záležitosti města mezi shromážděním „rovných“ občanů [Tonnelat 2010: 1]. Avšak i zde panovala jistá míra exkluze, veřejnost, která měla do těchto prostor přístup, byla pečlivě vybrána a složením byla dosti homogenní. Jednalo se převážně o občany města, mužského pohlaví s vyšším společenským statusem. Cizincům, otrokům či ženám byl přístup částečně odepřen. Přestože zde mohli pracovat, z politických zasedání byli z tohoto veřejného prostoru formálně vyloučeni [Mitchell 1995: 116]. V praxi se tak ukazuje, že jistá míra sociální exkluze patřila a patří ke každému městskému prostoru. Jak píše Pospěch:

„Veřejný prostor není oázou svobody mezi budovami ovládanými soukromými vlastníky, ale svazujícím a regulujícím prostředím, jehož produkce a reprodukce představují hluboký společenský problém.“ [Pospěch 2013: 76]

Tyto regulující prvky jsou ve veřejném prostoru, zastoupeny především městským řádem a souborem sociální kontroly (kap. 3.5, odst. 2). Těmito prostředky je nad jedinci pohybujících se v městském prostředí uplatňována

moc a pomocí technologií kontroly se dohlíží, zda někde nedochází k činnostem jí pohrdající. Avšak, k tomu, aby společnost mohla fungovat a nedocházelo v ní ke konfliktům, je zapotřebí i sféry soukromé. Zatímco veřejný prostor je prostorem viditelným, soukromá sféra je očím společnosti skryta. Je důležité mít vlastní zázemí, kde se jedinec může věnovat činnostem soukromého charakteru [Pospěch 2013: 79]. I když v posledních letech dochází k vzájemnému prolínání veřejné a soukromé sféry, která díky novým technologiím je čím dál tím více poznatelná, část stále zůstává skrytá. Za skryté, tak můžeme považovat ty aktivity, u kterých nové technologie nevyužíváme - spánek, jídlo, hygiena či řešení partnerských vztahů.

4.1.1) Život na veřejnosti

Avšak, co lidé bez domova, kteří nemají tu možnost uchýlit se do soukromého prostoru a zavřít za sebou dveře? Právě tyto lidé narušují většinově sdílenou definici veřejného prostoru, který je vnímán jako prostor dobrovolné participace. Bezdomovci, kteří na veřejných prostranstvích pobývají nedobrovolně a vykonávají zde činnosti, které jsou nutné (jídlo, spánek, uspokojování fyzických potřeb či vyřizování si soukromých aktivit), jsou proto vnímáni jako ohrožující skrze možnost predefinovat „náš“ veřejný prostor [Pospěch 2013: 88]. Na tyto jedince též doléhá větší míra společenské kontroly a prvky sociální exkluze, jež je vylučují z center měst na jejich okraje či do méně lukrativních částí měst.

Dle Foucaulta je prostor utvářen na základě významů, které jsou mu různými aktéry připisovány. To znamená, že i zdánlivě marginalizované skupiny mohou ovlivňovat reprezentace prostoru. Kdy skrze každodenní jednání těchto aktérů jsou prostoru připisované významy [Pospěch 2013: 91-92]. Dovolím si zde vypůjčit Pospěchův příklad:

„Na určitém veřejném prostranství se začínou pravidelně scházet lidé bez domova. Dochází tak k procesu „přivlastňování teritoria“ skrze jeho užívání. Správa daného prostranství zareaguje tak, že sedací plochy – římsy, obrubníky atd. – vybaví mechanismy, které znepříjemňují nebo znemožňují jeho využití k odpočinku. Význam místa jako „bezdomeckého prostoru“ však již byl ustanoven a kolemjdoucí se začínou tomuto prostranství vyhýbat. V konečném důsledku se bezdomovci přesunou jinam, ale ze stigmatizovaného místa se stane neudržovaná „země nikoho“, kde se hromadí odpadky.“ [Pospěch 2013: 92]

V městském prostředí se tak vytváří prostory, do kterých se nechodí, či když je možnost, se většina lidí snaží dané místo obejít [Pospěch 2013: 92]. Můžeme tak mluvit o jakémsi „vymazání“ (vyloučení) těchto částí měst z mapy města. Aby k této činnosti nedocházelo, uplatňují se v jednotlivých rizikových oblastech různé formy dohledu. Dochází zde k navýšení počtu policejních hlídek a v krajních případech k nainstalování kamerových systémů. Pomocí, čehož chtějí dosáhnout znovu očištění tohoto prostoru. Aby se lidé nebáli do těchto částí měst vstupovat.

4.2) CCTV – městský dozorce

Neustálý rozvoj našich měst, není spojován pouze s rostoucí nerovností jejich obyvatel, ale je nepřímo spjat i s vývojem a množstvím přestupků a kriminální činnosti, jež je páchána na území města. Města se zvětšují a lidé se navzájem neznají. Běžně tak při každodenních interakcích s lidmi na ulicích dodržujeme tzv. zdvořilou nevšímavost, jak to popsal Erving Goffman, aby nedocházelo ke zbytečným konfliktům. Lidé si dávají najevo, že o sobě vědí a že nemají důvod se navzájem podezřívat ze špatných úmyslů či si projevovat nepřátelství [Goffman 1966: 84]. Činíme tak proto, abychom se ujistili, že nám

od druhých nic nehrozí a cítili se tak více v bezpečí. Právě pocit bezpečí je pro obyvatele dnešních měst zcela zásadní.¹¹

Nicméně zdvořilá nevšímavost k zajištění bezpečnosti ve městě nestačí. Proto, nebo to alespoň tak obhajují, se vedení měst uchyluje k využívání nových technologií dohledu. Nejčastějším a zároveň nejkontroverznějším prostředkem sociální kontroly ve veřejných prostranstvích je video dohled, jinak známý jako uzavřené televizní okruhy neboli CCTV. Jedná se o technologický systém sledování pomocí kamer, které mohou být nastaveny a používány veřejnými orgány na veřejných místech pro předcházení trestné činnosti a udržování bezpečnosti v ulicích měst [Carli 2008: 4].

Rutinní sledování městského prostoru, tak má za cíl zajistit snížení kriminality a vyloučení deviantního jednání z veřejné sféry [Koskela 2003: 301]. Můžeme tak mluvit o jakési pomyslné „prodloužené ruce zákona“. Protože kamerové systémy policii umožňují dohlížet nad většími prostory se stejným, ne-li menším množstvím personálu [Koskela 2003: 299-300]. V politických argumentech, proč podporovat růst kamerových systémů, se tak nehovoří jen o jejich vlivu na snížení veřejného strachu z kriminality, ale i o snížení nákladů spojených s pracovní silou v podobě hlídkujících policistů [Lyon 2003: 16]. Další argumenty poukazují na jejich funkčnost. I když jsou kamerové systémy stále ještě převážně obsluhovány lidmi, ony samotné mohou pracovat 24 hodin denně, 7 dní v týdnu, 365 dní v roce bez přerušení, bez přestávek na WC, kouření nebo oběd. Kromě toho nepotřebuje dovolenou, ani mateřskou dovolenou a zřídka kdy je nemocný [Isnard 2001: 2]. Veřejným orgánům to tak umožňuje nepřetržitě sledovat a kontrolovat veřejný městský prostor.

¹¹ Společnost Gallup zabývající se průzkumy veřejnosti, v roce 2011 provedla výzkum ve 143 zemích světa. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda se lidé (muži či ženy) při chůzi v noci po městě cítí v bezpečí. Celosvětově došli k závěru, že 72% mužů a 62% žen se po setmění v ulicích měst cítí bezpečně. Nicméně, výsledky jednotlivých zemí i kontinentů se značně odlišují, například v České republice se cítí bezpečně 71% mužů, zatímco u žen je to jen 48% [Crabtree, Nsubuga 2012].

Navíc, se s rozvojem technologií kamerové systémy rozšířili směrem k systémům rozpoznávání obličejů, počítačovým databázím určených ke stopování lidí, nahrávání zvuků a hlasů pomocí mikrofónů, automatizovanému identifikování poznávacích značek či bezdrátovým vysokorychlostním počítačovým sítím, které obraz přenáší ve vyšších rychlostech a lepší kvalitě [Carli 2008: 5]. Zatímco „staré“ systémy dohledu jen sledovali veřejný prostor jako anonymní oko, nové technologie umožňují rozpoznávat jednotlivce a porovnávat jejich obličej s databázemi¹² [Koskela 2003: 294].

Jedinci pohybující se v takto střežených městských prostranstvích, kde jsou sledováni a zároveň neviditelnou mocí kontrolováni a vyhodnocováni, mi přivádí zpět k myšlence Panoptikonu, kde je též nad jedincem vykonávána nepřetržitá, neviditelná disciplinární moc. Nicméně na rozdíl od Panoptikonu jsou zde technologie dohledu převážně viditelné. Ačkoli kamerové systémy mohou být skryté, převážná část je zjevně viditelná – jak na ulicích, tak v obchodech, restauracích či bankách. Kamerové systémy tak nepřímo slouží jako prostředek pro odrazení potenciálního pachatele [Carli 2008: 5]. V takovémto případě, je to znamení přítomnosti pozorovatele, a ne jeho skutečná přítomnost, na čem v zásadě záleží. Můžeme tak nahradit skutečné kamery za falešné a dosáhnout stejných účinků [Simon 2005: 6]. To však může fungovat jen za předpokladu, že lidé mají povědomí o výskytu kamerových systémů ve svém okolí.

Některé instituce, vládní agentury a výzkumní pracovníci sociální věd, považují CCTV za účinný a úspěšný nástroj pro snižování kriminality v cílových oblastech.¹³ Udávají, že kamerové systémy jsou užitečné a někdy to nejlepší řešení. Tyto studie naznačují, že kamerové systémy splňují preventivní a bezpečnostní opatření, že dokážou oživit podnikání v opuštěných a chudých oblastech, zvyšují účinnost policejních sil, budují sociální

¹² Více viz: [Petersen 2007]

¹³ Kamerové systémy za účinné převážně shledávají vládní instituce, jako je policie či Federální úřady pro vyšetřování, které využívají záznamy z kamer ke své práci, ale jistou účinnost jim připisuje i společnost Nacro (viz.níže).

soudržnost, ochraňují soukromé vlastnictví občanů, či že zajišťují důvěru a pocit bezpečnosti, což vede ke stabilní společnosti [Carli 2008: 7-8]. Nicméně, oponenti CCTV technologie tvrdí, že je až příliš kladen důraz na schopnost kamerového systému a jeho schopnost omezovat trestnou činnost [Carli 2008: 8]. Jak píše Adrienne Isnard:

„Kamerové systémy jsou jen tak inteligentní, jak inteligentní jsou ti, kteří je provozují.“ [Isnard 2001: 2]

Nicméně, důležitým bodem je brát v potaz, také to, že většina lidí si není vědoma přítomnosti kamerového systému ve veřejných prostorech. Francisco Klauser ve studii z roku 2004, jenž provedl v Oltenu ve Švýcarsku, ukazuje, že většina jedinců si je vědoma kamerového dohledu v soukromých institucích, jako jsou banky, obchody či vládní budovy, ale již ne tolik kamerových systému ve veřejných prostorech [Klauser 2004: 155-56]. Také zde uvádí, že téměř 60% dotázaných souhlasí s tvrzením, že „ti, kdo nemají co skrývat, se nemají čeho bát, zatímco jen 18% dotázaných s tímto tvrzením nesouhlasilo [Klauser 2004 156]. Jason Ditton [1999], pro změnu provedl studii v Glasgow, ve které se zaměřil na povědomí lidí o kamerovém systému v centru města. Z dotazníkového šetření mu vyšlo, že po 3 měsících od nainstalování kamer mělo o nich povědomí pouze 33% lidí. Toto číslo se následně mírně zvýšilo, kdy po 15 měsících od nainstalování, si kamer všimlo 41% dotázaných.

Další, kdo se touto tematikou zabývala, byla společnost Nacro¹⁴ ve Velké Británii. Vyhodnotili několik CCTV studií a zjistili, že přítomnost kamerových systémů ve veřejných prostranstvích má pozitivní dopad na majetkově trestnou činnost, zejména na parkovištích (krádeže aut), zatímco veřejný video dohled, neměl žádný vliv na osobní trestnou činnost, jako jsou napadení, výtržnictví nebo opilost. Tato studie, leč prokazuje alespoň nějakou účinnost kamerových systému jako nástroje snižování kriminality, tak na

¹⁴ Nacro je britská charita, zabývající se bezpečností komunit a vlivům působící na snižování kriminality či strachu lidí z kriminality [Armitage 2002: 1]. Více viz: <https://www.nacro.org.uk/>

druhou stranu naznačuje, že mezi veřejností buď existuje všeobecný nedostatek povědomí o CCTV, nebo převládá celková lhostejnost vůči kamerám [Armitage 2002: 3-4].

To dokládá i studie Chrise Horne, který provedl výzkum pachatelů, ve kterém se jich ptal, zda kdyby věděli, že v oblasti, kde se dopustili přestupku je nainstalován kamerový systém, by i přesto svůj čin spáchali. Téměř 53% uvedlo, že CCTV nebylo v místě, kde se přestupku dopustili, 31% nevědělo, zda v místě jejich prohřešení byl nainstalován kamerový systém a 16% odpovědělo, že by se dopustili svého přestupku, i kdyby věděli, že tam kamerový systém je [Horne 1998 cit. podle Isnard 2001: 4]. Dále se jich zeptal, zda by spáchali daný trestný čin, i v případě, když by věděli, že CCTV je v provozu. Skoro polovina, tedy 48% odpovědělo že ne, zatímco přibližně 28% nevědělo a 24% uvedlo, že by čin stejně spáchalo, u mladistvých toto číslo stoupl až na 40% [Horne 1998 cit. podle Isnard 2001: 4].

Z těchto příkladů lze tedy usoudit, že základním problémem kamerových systémů je lhostejnost a celkový nedostatek povědomí na straně lidí, že oblast podléhá dohledu průmyslových kamer. Tento jev je tak využíván jako vysvětlující zdroj pro nedostatečnou účinnost kamerových systémů na iniciativu zaměřující se na snižování kriminality a jiných forem nežádoucích anti-sociálních veřejných jednání [Yar 2003: 262]. To nám naznačuje, že kamerové systémy nejsou nejlepším možným způsobem k odstrašení jedinců, a že jejich role v prevenci kriminality je minimální [Carli 2008: 10]. Stejně tak rostoucí počet kamerových systémů v ulicích měst může způsobovat, že čím více jich je, tím více se trestná činnost tlačí do jiných, méně prosperujících oblastí, což vede ke ghetto efektu. Kamery tak mohou odradit jisté typy trestných činů v jejich blízkosti, ale v podstatě jen způsobují, že se přestěhují jinam [Isnard 2001: 4].

Nicméně i přes všechny výše zmíněné neduhy, týkající se kamerových systémů, by se dalo říci, že svoji práci, svým způsobem, odvádějí dobře. Sice nemají příliš velký vliv na vznik samotné trestné činnosti, ale slouží jako užitečný nástroj pro pomoc policejním silám při řešení těchto trestných činů. Též se stávají klíčovými pomocníky dohledu v oblastech s vysokou koncentrací lidí – na nádražích, letištích, v obchodních domech či při sportovních událostech. Navíc, jak jsem již zmiňoval výše (kap. 4.2, odst. 3), kamerové systémy na rozdíl od bezpečnostního personálu nejsou ovlivněny únavou nebo ztrátou koncentrace, tudíž poskytují nepřetržitý a důsledný dohled [Carli 2008: 9].

Ve společnosti však takové využití technologie CCTV podnítilo celou řadu etických otázek. Tyto otázky nebo spíše obavy ze strany lidí, se převážně vztahují k nedostatku ochrany soukromí, potlačování individuálních svobod pro "vyšší dobro" či strachu z nejistoty. Podnítily tak vznik pravidel a předpisů, které mají za cíl chránit práva a svobody jednotlivců, stejně jako regulovat využívání a výstup informací, zachycené těmito systémy. Politici, kteří považují kamerový systém za efektivní a úspěšnou metodu v oblasti prevence kriminality, naznačují, že přítomnost kamerových systémů na veřejných prostranstvích působí jako odstrašující prostředek proti zločincům či potenciálním pachatelům¹⁵ [Carli 2008: 11]. Proto zdůrazňují, že by nevinným osobám neměla vadit jejich přítomnost. Tento způsob myšlení je široce používán k přesvědčení veřejnosti, že kamerové systémy jsou používány pro konkrétní důvody, a že nezasahují do soukromí nebo občanských svobod jedinců. I když tato mentalita obecně předpokládá, že jsou jedinci nevinní, musí se vzdát nějaké té svobody pro „vyšší dobro“ - pro detekci „shnilých jablek“ ve společnosti [Carli 2008: 11-12].

Jednotlivé vlády, tak musí zákonem stanovit a vymežit možnosti užívání kamerového systému ve veřejných prostranstvích, aby jeho provozováním

¹⁵ Avšak, jak jsme si ukázali, tak to ne zcela platí (kap. 4.2, odst. 7-9).

nedocházelo k narušování lidských práv a svobod jednotlivců pohybujících se v kamerově střeženém prostoru. Jedná se převážně o ustanovení týkající se - kdy, kým či za jakých podmínek jej lze provozovat a kdy má provozující právo záznam z kamer využít.

Z výše zmíněného se tak ukazuje, že ve společnosti okolo kamerových systémů stále panuje mnoho debat, které ještě nedošli k jednotnému zjištění. Poněvadž, i když kamerové systémy napomáhají policii k řešení řady přestupků a trestních činů, nezabraňují jejich samotnému vzniku. To může mít za následek lhostejnost lidí vůči tomuto systému nebo naopak jejich uvědomění, čímž dojde k přesídlení trestné činnosti do míst bez kamer. Myslím, že záleží na každém z nás, jak se oproti kamerovým systémům vymezíme – zda jej budeme vnímat pozitivně či negativně.

4.3) Pravidla městského kamerového sledování v ČR

Prozatím jsem nad CCTV monitorováním uvažoval spíše v obecné rovině, která nám ukazuje, že užívání této technologie po celém světě doprovázejí podobné ne-li stejné problémy. Je pak na jednotlivých zemích, jak se vůči tomu postaví. Jelikož, se v mé praktické části budu zabývat kamerovými systémy v Plzni, rozhodl jsem se zde představit ustanovení týkající se kamerových systémů, jež panují v českém prostředí.

Kamerový systém je Úřadem pro ochranu osobních údajů uznáván za legitimní a legální možnost k ochraně majetku a zdraví osob a k zabezpečení ostatních právem chráněných zájmů. Na druhou stranu musí být ovšem splněny veškeré podmínky Zákona o ochraně osobních údajů a dodrženy všechny stanovené principy. Zároveň musí být splněna přiměřenost a úměrnost zásahu do osobnostních práv subjektů údajů, které jsou podle § 5

odst. 1 písm. a) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů,¹⁶ určena deklarovaným účelem a dále zvolenými prostředky [Braunová 2009]. Stejně tak stanovuje, že provozování kamerového systému je považováno za zpracování osobních údajů, pouze pokud je vedle kamerového sledování prováděn záznam pořizovaných záběrů, nebo jsou v záznamovém zařízení uchovávány informace a zároveň účelem pořizovaných záznamů, případně vybraných informací, je jejich využití k identifikaci fyzických osob v souvislosti s určitým jednáním [Braunová 2009].

Leč jsou za nejčastější důvody používání kamerového systému označovány převážně ochrana majetku, ochrana osob, prevence proti vandalismu, ochrana pořádku na veřejnosti, odhalování, prevence a postih trestné činnosti, získávání důkazů pro orgány činné v trestním řízení a prevence v boji proti terorismu, mají kamerové systémy jednu nevýhodu. A to tu, že jeho použitím dochází k neselektivnímu výběru osob, tj. ke sledování velké skupiny osob, z nichž jen velmi malé procento opravdu nějakou trestnou činnost proti právům správce páchá [Braunová 2009]. Správce tak má povinnost, provozovat kamerové systémy tak, aby nedocházelo k nadměrnému zasahování do soukromí lidí. Ze zákona je tak stanoveno, že není možné použít kamerové systémy v místech, které slouží k soukromým činnostem – toalety, umývárny. Dále musí jasně specifikovat účel sledování, na základě čehož pak záznamy z kamer mohou být využity pouze pro stanovené účely. Je zodpovědný za zajištění ochrany snímacích zařízení, přenosových cest a datových nosičů se záznamy, aby se zabránilo neoprávněnému přístupu, ke změně, zničení, ztrátě nebo jinému neoprávněnému zpracování. Stejně tak musí být stanovena lhůta pro uchovávání záznamů, která by neměla být delší než je maximálně přípustná doba pro splnění účelu kamerového systému. I když není stanovena přesná

¹⁶ Celé znění zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, lze najít online zde: <https://www.uoou.cz/zakon-c-101-2000-sb-o-ochrane-osobnich-udaju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-ve-zneni-ucinnem-od-1-ledna-2015/ds-3109/archiv=0&p1=1261>, 28. 3. 2016

doba uchování záznamu, v praxi Úřadu se běžně operuje se třemi dny [Braunová 2009].

I když většina lidí si je při vstupu do veřejného prostranství vědoma toho, že je někdo uvidí, rozpozná a že jejich chování může být okolím hodnoceno, neočekávají, že budou zbaveni svých práv a svobod, včetně práva na vlastní prostor a vzhled. U monitorování veřejných míst tak platí, že na základě kamerového sledování nebude probíhat žádný zásah ze strany veřejné autority, pokud nepůjde o veřejnou bezpečnost, národní bezpečnosti nebo o blahobyt země atd. Za nepřiměřené je pak také považováno používání kamerového systému diskriminačním způsobem. Lidé by též měli být o sledování daných prostor informováni [Braunová 2009].

5 Městský kamerový systém v Plzni

5.1) Představení

V praktické části mé práce jsem se zaměřil na městský kamerový systém v Plzni, mým cílem bylo provést řadu rozhovorů s jedinci, jež tento systém spravují a každodenně obsluhují. Chtěl jsem tak od nich získat výpovědi, z kterých by vycházelo, jaké to je být tím „městským dozorcem“, který na ty kamerové systémy pohlíží z druhé strany. Tedy z úplně jiné perspektivy než jakou má běžný občan. Bohužel se mi nepodařilo k těmto lidem dostat nikterak blíž. Díky panu Brůhovi jsem měl možnost nahlédnout do jednoho z 11 řídicích center zde v Plzni, ale když jsem se mohl obsluhy zeptat na jednu otázku mimo záznam, žádné odpovědi se mi nedostalo. Po dvou minutách ticha a po rozhlédnutí se po místnosti to pan Brůha ukončil s tím, že to asi nemá cenu. Posléze podotkl, že lidé obsluhují tyto centra, se velice neradi s někým baví, a už vůbec ne na záznam. I v případech, kdy do kanceláře přijde někdo z novin či televize se snaží být neviděni, prý zavírají dveře a odmítají jakýkoliv rozhovor či figurování v natáčení či fotografování.

S jistou nadsázkou by se tak dalo říci, že lidé obsluhující kamerový systém se snaží být těmi neviditelnými pozorovateli, kteří nemohou být odněkud viděni, jako tomu bylo u pozorovatelů v centrální věži Panoptikonu.

Z těchto výše zmíněných důvodů jsem byl nucen svůj výzkum označit za neúspěšný a svou bakalářskou práci převést do podoby teoretické. Získané informace, zde tak uvádím pro ilustraci a doplnění předešlých kapitol, zabývající se kamerovými systémy. Budu zde tak vycházet pouze z dvou rozhovorů, které se mi povedly uskutečnit - s tiskovou mluvčí Městského ředitelství policie Plzeň - paní por. Ing. Hanou Štefflovou a z rozhovoru s panem Ing. Josefem Brůhou, který působí na Magistrátu města Plzně jako vedoucí oddělení světelné signalizace, pod jehož pravomoc spadá i správa městského kamerového systému v Plzni.

Z metodologického hlediska tak mělo jít o kvalitativní studii, založenou na polo-strukturovaných rozhovorech. Jednotlivé respondenty, jsem chtěl pro svou práci získat pomocí metody sněhové koule neboli teorie nabalování, protože lidé obsluhující kamerové systémy jsou vcelku specifická a nikde veřejně neregistrovaná skupina osob. Kdy jsem se domníval, že skrze již domluvené rozhovory, se dostanu až k nim samotným. Nicméně, se tak nestalo.

5.2) Zjištění

Městský kamerový systém se v Plzni buduje od roku 1997 a na jeho provozu spolupracuje Správa veřejného statku města Plzně a Správa informačních technologií města Plzně [Brůha]. Momentálně je v Plzni nainstalováno 125 kamer v rámci kamerového systému, z čehož dvě kamery jsou výhradně na čtení registračních značek, takže monitorovacích kamer je 123.¹⁷ S tím, jak se vyvíjela technologie, jsou v Plzni využity kamery od

¹⁷ Informace o počtu a umístění kamer k 10. 4. 2015, Dostupné online na: <http://www.mpplzen.cz/informace-o-doprave/mestsky-dohlizeci-kamerovy-system-1.aspx>, 30. 3. 2016

standartního rozlišení 4:3 až po kamery s vysokým rozlišením full hd v poměru stran 16:9. Používají se jak kamery otočné, tak kamery pevné a ani jedna z nich nedisponuje technologií automatické detekce obličeje [Brůha]. Pan Brůha dodává, že i když by to systém uměl, nejsou nainstalované příslušné softwary.

Těchto 125 kamer spravuje celkem 11 řídících středisek neboli klientských stanic, jak tomu sami říkají. Jsou to: Policie České republiky, Městská policie, Služebny městské policie, Odbor krizového řízení magistrátu, Policie operační pracoviště, Hlavní operační středisko policie, Krizový štáb policie, Operační středisko hasičů a Dopravní podniky města Plzně. S tím že jednotlivá pracoviště mají rozdělené kamery podle zájmů a lokality umístění. Tak, že například služebna městské policie na Slovanech, má k dispozici pouze kamery na Slovanech, zatímco dopravní podniky mají k dispozici pouze kamery týkající se MHD. Jednotlivá pracoviště jsou v provozu 24 hodin denně 7 dní v týdnu, s tím že na některých pracovištích se střídá dopravní inspektorát s městskou policií, kdy přes den je kamerový systém sledován dopravním inspektorátem, zatímco v noci a o víkendech městskou policií [Brůha].

Pokud jde o umístování nových kamer, jsou místa vybírána na základě požadavků, buď přímo Policie ČR, městské policie, případně úřadu příslušné městské části [Brůha]. Z hlediska požadavků Policie ČR jsou místa navrhovaná především dle dopravní situace, k čemuž se posléze vyjadřuje Dopravní inspektorát města Plzně, kdy se jedná převážně o velké frekventované dopravní uzly, nebezpečné křižovatky či úseky, kde často dochází k nehodám nebo se překračuje rychlost. Dále se místo umístění vyhodnocuje na základě jednotlivých obvodních oddělení, jež spravují to své teritorium a vědí, kde nejčastěji dochází k páchaní trestné činnosti. Tyto oblasti paní Štefflová spojuje především s různými nočními podniky – bary, herny, které mají vliv na to, jaké osoby se tam stahují a s tím se posléze pojí, kolik závadového protiprávního jednání zde vzniká. Zároveň však odmítá, že by rozmístování kamer mělo nějakou spojitost s etnickou skladbou obyvatelstva

dané části. Stejně i tak pan Brůha uvádí, že se spíše než etnicitou obyvatel řídí množstvím spáchaných trestných činů či přestupků v dané lokalitě, i když připouští, že jejich míra může i nemusí nepřímo souviset se skladbou obyvatelstva dané oblasti.

Dostáváme se tak k otázkám narušování soukromí a kontroly obyvatel města Plzně prostřednictvím kamerových systémů. Jak dle paní Štefflové tak pana Brůhy kamerové systémy nijak zvlášť do soukromí lidí nezasahují a ani neaplikují prostředky sociální exkluze. Kamerové systémy obsluhují školení pracovníci, kteří již v pracovních propozicích mají, že nesmí prostřednictvím kamer sledovat prostory, které nesouvisí s jejich výkonem práce. Navíc kamkoliv se jakýkoliv pracovník s tou danou kamerou podívá je vidět a je to zpětně dohledatelné, protože se všechno nahrává. A tím, že to pracoviště není jedno, ale je jich jedenáct, zde funguje jistá forma sebekontroly, protože kam se podívá jeden, to můžou vidět i ti ostatní prostřednictvím online přístupu [Brůha]. Z pohledu běžného občana se lze ztotožnit s výpovědí paní Štefflové, která říká:

„Řeknu Vám to asi takhle, z mého hlediska, vzhledem k tomu, že se považuji za slušného člověka, který nedělá nic špatného, tak mi samozřejmě ten záznam nějak ničím neomezuje. Já to vnímám, jako že mi ty kamery chrání, že mi mohou pomoci. Zatímco budu-li pachatel, který chce vykrást nějakou banku v centru, tak mi to samozřejmě omezovat bude. Myslím si, že je na to několik úhlů pohledu.“ [por. Ing. Hana Štefflová]

Stejně tak má obsluha městského kamerového systému povinnost dodržovat zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů (kap. 4.3, odst. 1). K záznamům z bezpečnostních kamer má výhradně přístup pouze Policie ČR a Městská policie města Plzeň, z principu své práce. A i Policie ČR musí přímo předložit číslo jednacích daného případu, na základě čeho je jim následně vydáno cd nebo dvd se záznamem k již konkrétnímu případu. Je to tedy přísně hlídané a není možné se bez patřičných dokumentů k záznamu dostat [Brůha].

Kamerové záznamy tak policii slouží k objasňování dopravních nehod, trestné činnosti a páchání přestupků.

Na základě kamerového sledování, bývají též vysílány policejní jednotky do ulic k řadě případů, týkajících se převážně bezpečnosti nebo zdraví občanů. Vidí-li obsluha, že se někde něco děje – dopravní nehoda, vloupání či že někdo na ulici omdlel, tak tam pošle hlídky. To samé se děje i v případech upozoruje-li obsluha jedince, který se chová neobvykle – rozhlíží se, utíká atd. Ne vždy tak policie čeká na podněty zvenčí, třeba na 158, kdy zavolá náhodný svědek či poškozený [Štefflová].

Nicméně domnívám se, že zde nemůžeme mluvit o nějaké prevenci proti páchání trestné činnosti ze strany kamerového systému, protože mnohdy lidé ani neví, že v prostorech ve kterých se pohybují, nějaké kamery jsou nainstalované. Na druhou stranu pan Brůha zmiňuje, že například v Křižíkových sadech, kde docházelo k častému poškozování majetku, byly umístěny cedulky s upozorněním, že daný prostor je pod dohledem kamerového systému, čímž následně došlo k poklesu trestné činnosti v této části Plzně. Paní Štefflová zas mluví o jakémisi celkovém balíčku preventivních opatření, které mají na tuto činnost vliv. Zahrnuje do něj jak kamerové systémy, tak počet nasazených policistů, ale i právní a preventivní opatření občanů či ovlivňování lidí skrze média.

Oba se však shodují, že kamerové systémy napomáhají k bezpečnějšímu městu. A pokud jde o ochranu, bezpečnost a zdraví občanů, jsou náklady na jejich provoz takové, jaké jsou, nicméně má-li to přispívat k bezpečí občanů a přispívat k prosazování přestupků a trestné činnosti, tak to vždy něco stojí.

6 Závěr

Mým cílem v mé bakalářské práci bylo uvést, charakterizovat a popsat, jak se z perspektivy zvolených autorů v průběhu času proměňoval společenský dohled nad jedinci a jakým způsobem se k tomuto tématu váže teorie Panoptikonu. Vztáhnu-li se k této problematice skrze dnešní dobu, která je prostoupena všelijakými technologiemi, dalo by se říci, že teorie Panoptikonu, již je zastaralý model dohledu, který byl nahrazen novějšími, rychlejšími počítačovými sítěmi a informačními databázemi. Nicméně si myslím, že i v dnešní době nám má stále co nabídnout, a jeho odkaz můžeme ve společnosti zaznamenat i dnes.

Jistým způsobem právě kamerové střediska či datové úložiště databází, by se daly přirovnat k pomyslným centrálním věžím, ze kterých jsou sledovány každodenní aktivity občanů. Jak kamery, tak databáze umožňují jejich spravovatelům sledovat obrovská množství lidí najednou. V podstatě se tak samotná města stala jakýmsi otevřenými Panoptikony, jenž umožňují jedincovu úplnou viditelnost. Nicméně, v takové podobě a rozsahu, již zde nejde o disciplinaci jedinců, jako v klasickém pojetí Panoptikonu, ale spíše o jejich kontrolu a bezpečnost.

Avšak kamerové systémy i samotný dohled v dnešních městech představuje a zároveň vytváří řadu problémů. Leč je jejich původní poslání ochraňovat a napomoci k udržení pořádku, mnohdy mohou spíše ublížit. I když se mi to v mé studii nepotvrdilo, prostřednictvím kamerových systémů můžou být reprodukovány stereotypy nebo zaváděny diskriminační praktiky, jak uvádějí zahraniční studie, jež mohou vést až k následnému vyloučení jedince z daných prostor na základě jeho vzezření.

Též se ukázalo, že jedním z důležitých faktorů, ovlivňujících využití kamer je povědomí lidí o kamerovém systému ve veřejném prostoru. Řada studií poukazuje, že ve společnosti vůči kamerám panuje vysoká míra lhostejnosti a nezájmu. Lidé kamerové systémy v dnešních městech berou za

samozřejmou součástí ulice a více se jimi nezabývají. To může mít za následek, že vliv kamerových systémů na vznik trestné činnosti je minimální. Nicméně, samotný záznam dané události, již poslouží jako možný prostředek k objasnění průběhu daného přestupku či trestného činu. V tomto ohledu by se dalo říci, že kamerové systémy slouží svému účelu a v dnešní společnosti tak mají své místo.

Když bych tak měl celou svoji práci shrnout do jednoho odstavce, řekl bych, že společenský dohled si v naší společnosti již vydobyl své místo, které si hodlá i nadále zachovat, jen se jeho formy a způsoby sledování časem opět promění. Můžeme jen doufat, že nedojdeme do období, kdy naše společnost půjde přirovnat k té z románu 1984 od George Orwella. I když se již dnešní dohled může jevit jako všudypřítomný a nepřetržitý, jistým způsobem nijak zvlášť neomezuje naše každodenní aktivity. Do našich životů, tak vstupuje na úrovni nenápadných a nenásilných procesů, kdy s kouskem slušnosti v sobě, a jistou mírou dodržování společenských norem, ani nemusíme pocítit jeho sílu na sobě samotném.

7 Seznam použité literatury

Armitage, Rachel. 2002. *To CCTV or not to CCTV?*. Nacro. s. 1-8

Benarjee, Tribid. 2001. *The Future of Public Space*. Journal of the American Planning Association. č. 67 (1): 9-24

Bentham, Jeremy. 1791. *Panopticon or the Inspection-House*. London. Mews gate. 140 s.

Bentham, Jeremy *The Panopticon Writings*. Ed. Miran Bozovic. 1995. London: Verso. s. 29-95

Braunová, Veronika. 2009. *Kamerové sledování veřejných prostranství a institucí*. Ministerstvo vnitra České republiky. Dostupné online na: <http://www.mvcr.cz/clanek/kamerove-sledovani-verejnych-prostranstvi-a-instituci.aspx>, 28. 3. 2016

Buraj, Ivan. 2000. *Foucault a moc*. Bratislava: Univerzita Komenského. 185 s. ISBN 80-223-1476-5.

Carli, Vivien. 2008. *Assessing CCTV as an effective safety and management tool for crime-solving, prevention and reduction*. International center for the preventiv of crime. Montreal. s. 1-19

Crabtree, Steve and Nsubuga, Faith. 2012. Women feel less safe than men in many developer countries. Gallup. Dostupné online na: <http://www.gallup.com/poll/155402/women-feel-less-safe-men-developed-countries.aspx>, 10. 4. 2016

Deleuze, Gilles. 1992. *Postscript on the Societies of Control*. MIT Press. Vol. 59. s. 3-7

Ditton, Jason. (1999). The effect of Close Circuit Television Cameras on Recorded Crime Rates and Public Concern about Crime in Glasgow. The Schottish Office Central Research Unit Main Findings. No. 30. Dostupné na: <http://www.ditton.net/scotcrim/researchc2.htm>, 25. 3. 2016

Dreyfus, Hubert L, Foucault Michel a Rabinow Paul. 2010. *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. Překlad Jan Hasala, Lucie Nová, Stanislav Polášek, Pavel Toman. Praha: Herrmann & synové. 392 s. ISBN 978-80-87054-20-8.

Elden, Stuart. 2003. *Plague, Panoptikon, Police*. *Surveillance and Society*. 1(3): 240-253

Foucault, Michel. 2000. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. 1. vyd. Praha: Dauphin, 427 s. ISBN 80-860-1996-9.

Foucault, Michel. 1994. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Edice 21. ISBN 80-7106-085-2.

Goffman, Erving. 1966. *Behavior in public places: notes on the social organization of gatherings*. New York, NY. The Free Press. 248 s. ISBN 0-02-911940-5.

Graham, Stephen 2002, cit. podle Carli, Vivien. *Assessing CCTV as an effective safety and management tool for crime-solving, prevention and reduction*. International center for the preventiv of crime. Montreal. 2008. s. 1-19

Habermas, Jürgen. 2000. *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Vyd. 1. Praha: Filosofia. Morální a politická filosofie. ISBN 80-7007-134-6.

Hier, Sean. 2003. *Probing the surveillant assemblage; on the dialectics of surveillance practices as processes of social kontrol*. *Surveillance & Society*. 1(3): 399-411.

Horne, Chris. 1998 cit. podle Isnard 2001. *Can surveillance cameras be successful in preventiv crime and controlling anti-social behaviours*. Australian institute of criminology. Townsville. s. 1-19

Isnard, Adrienne. 2001. *Can surveillance cameras be successful in preventing crime and controlling anti-social behaviours*. Australian institute of criminology. Townsville. s. 1-19

Klauser, Francisco. 2004. *A comparison of the impact of protective and preservative video surveillance on urban territoriality: the case of Switzerland*. *Surveillance and Society*. 2(2/3): 145-160

Kořa, Jaroslav. 2015. *Zločin a právní systém*. In: Jedlička, Richard a kol.: *Poruchy socializace u dětí a dospívajících*. Grada. Praha. s. 134-142

Koskela, Hille. 2003. *Cam Era – the contemporary urban Panopticon*, *Surveillance & Society*. 1(3): 292-313

Linné, Carl ed. by M. J. Petry. 2001. *Nemesis Divina*. Dordrecht: Springer Netherlands. ISBN 978-94-017-2398-5.

Lyon, David. 2002. *Editorial. Surveillance Studies: Understanding visibility, mobility and the phenetic fix*. *Surveillance and Society*. 1(1):1-7

Lyon, David. 2003. *Surveillance as social sorting: privacy, risk, and digital discrimination*. New York: Routledge, xi, 287 s. ISBN 0-415-27873-2.

Mitchell, Don. 1995. *The End of Public Space? Peoples park, Definitions of Public, and Democracy*. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. 85 (1): 108-133

Petersen, Julie K. 2007. *Understanding surveillance technologies: spy devices, privacy, history & applications*. Rev. and expanded 2nd ed. Boca Raton: Auerbach Publications. ISBN 0-8493-8319-6.

Pospěch, Pavel. 2013. *Městský veřejný prostor: interpretativní přístup*. Sociologický ústav AV ČR. Praha. *Sociologický časopis* Vol. 49 (1): 75-100

Simon, Bart. 2005. *The Return of Panopticism: Supervision, Subjection and the New Surveillance*. *Surveillance and Society*. 3(1): 1-20

Slater, Don. 2013. *Public/Private*. Dostupné na:
https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SAN104/um/09_public_-_private.pdf,
15. 2. 2016

Tonnelat, Stéphane. 2010. *The sociology of urban public spaces*. In Wang, Hongyang, Savy, Michel and Zhai, Guofang. *Territorial Evolution and Planning Solution: Experiences from China and France*. Paris. Atlantis Press.

Yar, Majid. 2003. *Panoptic power and the pathologisation of vision: critical reflections on the Foucauldian thesis*, *Surveillance & Society*. 1(3): 254-271

8 Seznam obrázků

Obrázek 1 - Vězněný modlí se ve své cele před centrální dohlížejí věží,
Foucault, Michel. 2000. *Dohlížet a trestat*.....9

9 Anglické resumé

The main theme of my bachelor thesis is social surveillance, and how was its forms and applications transforming over time. I deal with the theory of Panopticon in its classical form, as was described by Jeremy Bentham, but also with the concepts of Michel Foucault. Social surveillance in nowadays seems to be omnipresent and continuous, as it is behind the walls of prisons and detention homes. However, the surveillance itself doesn't have such an impact on the individual. The aim of supervision in the society is not the redress or disciplinatio anymore, but rather its more about controlling. In the age of informational technologies, computer networks and informational databasis are great helpers with that the supervision and control is maintained.

Camera surveillance systems (CCTV) are the most frequently used tools in public area. With their help, life of cities and its inhabitants is monitored every day. Their main purpose is the protection and security maintaining, but often they are causing unintended complications. One of this complication may be the reproduction of stereotypes, mainly by persons who are „behind the cameras“. Also, many foreign studies are suggesting that the influence of surveillance systems on crime rate is minimal, or even non-existent.

Keywords: social surveillance, Panopticon, CCTV, disciplination, social control, prevention, crime, public area